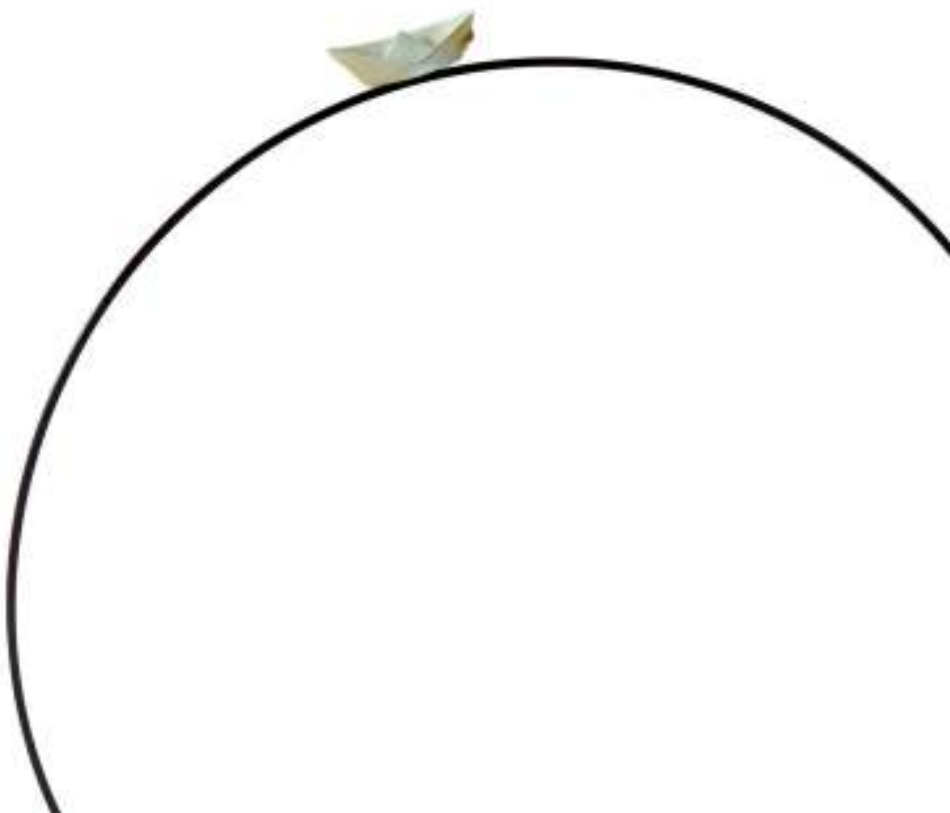


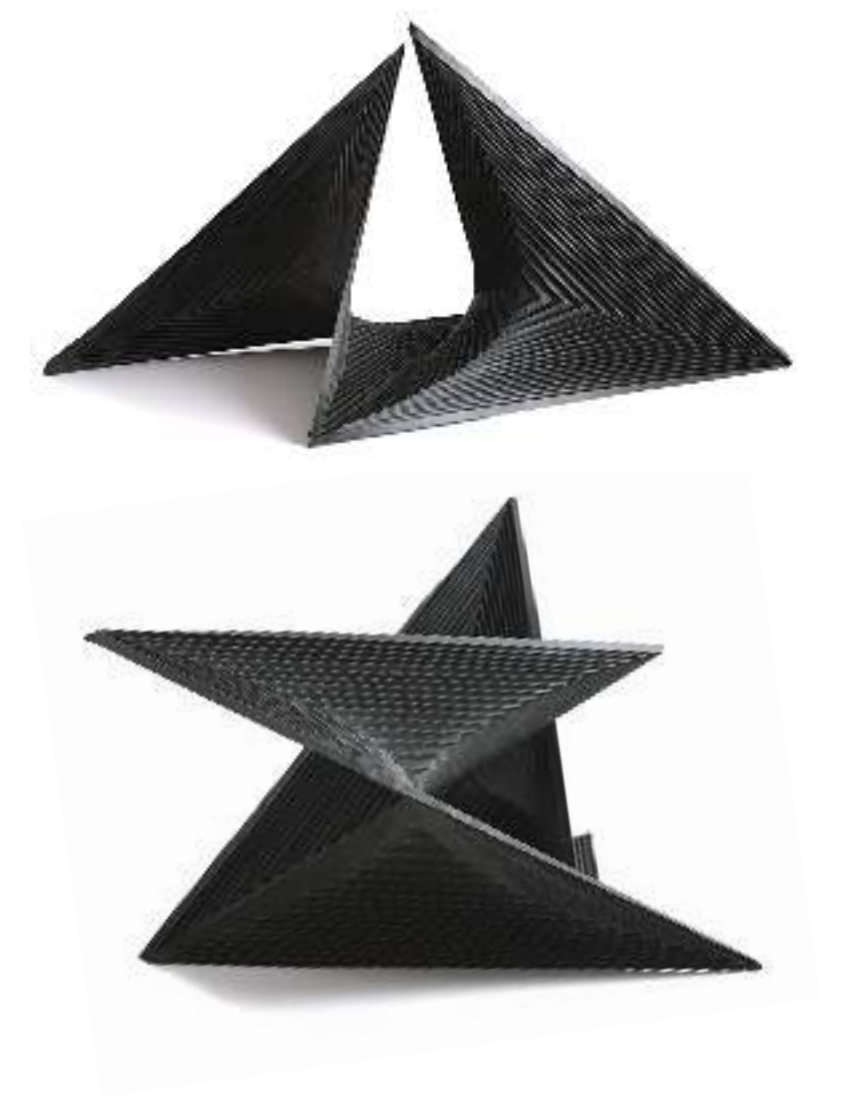


טל פרנק, "ספירלה", יציקת פוליאוריתן, 2008



מקופלת

אילן גריבי, טל פרנק, לאה שבט



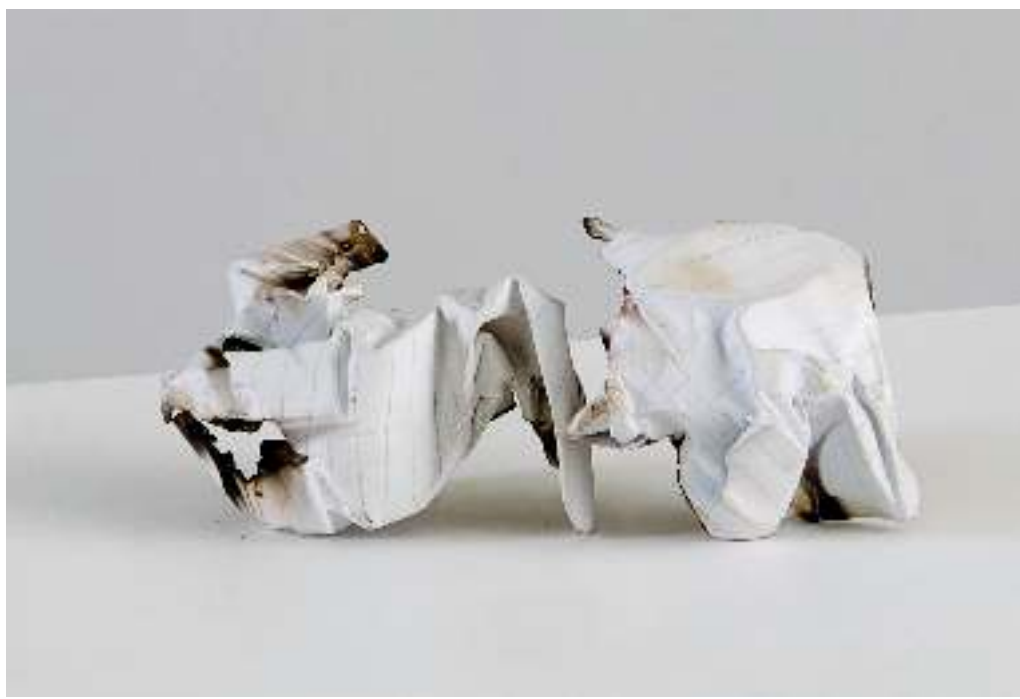
אילן גריבי, "ללא כותרת", קיפול מסורתי, 2010 - "קוביות, ללא מסגרת", מחזוריגמי, 2010



טל פרנק, "Leak Study", מגורת קרטון ביצוע, 2011



לאה שבט, "תלתן שחור", חימה, 2011 - "תלתן אפור", חימה, 2011



טל פרנק, "Burned Paper", יציקת Car Kit, 2007 - "Drapery Study", מגורת קרטון ביצוע, 2011



אוריאל מירון "רק בשמחות", 2006

לאמנות קיפולי נייר היפנית, האוריגאמי, יש משמעות תרבותית רבה בארץ מוצאה, והיא משמשת בנכטיה של דת השינטו הנפוצה שם מימי קדם. פירוש המילה שינטו הוא "דרך האלים". ביפנית נקראו אלים אלו "קאמי" - מילה שפירושה "נייר". טכניקת ייצורו של הנייר מסיבי עץ מקורה בסין, והיא הגיעה ליפן מאוחר יותר. אימוץ הבודהיזם ביפן היה גורם חשוב בפיתוח הנייר, בשל הדרישה הרבה לכתבי קודש בודהיסטיים.

כאשר הובאו גיליונות הנייר הלבנים ליפן הוקסמו כוהני השינטו מיופיים וטוהרם - תכונות המיוחסות גם לאלים שלהם. קיפולי הנייר ומגורות הנייר שהופיעו באתרים קדושים ציינו את נוכחותם של אלי השינטו, שירדו מהשמים לארץ. תכונות הנייר המתקפל בקלות והמתכלה במהירות מסמלות גם את מחזור החיים והמוות. קלילתו, יכולת השינוע הנוחה שלו והיותו זמין וזול הפכו אותו לחומר גלם מבוקש. המלאכות הקשורות בנייר התפשטו לעולם כולו והפכו לחלק מתרבות הפנאי. האוריגאמי החל לשמש גם במסודות חינוכיים וטיפוליים רבים ככלי עזר מרכזי להוראה ולריפוי בעיסוק.

אמן הנייר פול ג'קסון תופס את העולם שסביבו כמערכת של קפלים וקיפולים ומצביע על כל הדברים המקופלים בסביבתנו היומיומית - למשל, וילונות, בגדים, עור הגוף, המפרקים, ואף הדלת, שהיא מעין קיפול של קיר. ג'קסון מתייחס אל הקיפול כאל מערכת גיאומטרית העשויה לשמש מצע לתכנון ולעיצוב. לטענתו, אמנות הקיפול המסורתית, המתורגלת בכל העולם, הפכה למרכיב בלתי נפרד מעולמם של המעצבים - באופנה, בגרפיקה, בעיצוב מוצרי פלסטיק, בתכנון בניינים מורכבים, ועוד. לדבריו, הדבר היפה באוריגאמי הוא שהיוצר יכול ליצור אובייקט אמנותי או עיצובי באמצעות ידיו בלבד ולא באמצעות כלי נוסף כמו פטיש, אומל או עכבר של מחשב*.

רוח דבריו של ג'קסון משתקפת בתערוכה זו, **מקופלת**, אשר שמה מעלה על הדעת את שמו של החטיף הנודע, העשוי קיפולי שוקולד. שלושת האמנים המציגים בתערוכה מפתחים הליכים בלתי צפויים ויוצרים דימויים מפתיעים באמצעות שימוש בטכניקת הקיפול. אמנים אלו מגיעים ממחוזות שונים: **אילן גריבי**, העוסק באמנות האוריגאמי, הוא "המקפל הקלאסיי"; **לאה שבט**, קרמיקאית, עוסקת בקיפול חומר (המכונה בשפת היומיום "חימר"); **טל פרנק** מצוירת, מפסלת ויוצרת יציקות קשיחות על גבי ניירות מקופלים. שלושתם מתקפלים זה אל זה, מתחברים איש לרעהו ונפרדים זה מזה, מבחינת תהליך העבודה, הטכניקה, החומרים וחזותם של הדימויים.

אילן גריבי מצוין בדבריו את הרגע הראשוני הטהור שבו הוא נוגע בנייר וקשוב להתהוותה של היצירה: "זהו רגע שבו הבטן מפרפרת וצמרמורת עדינה מגיעה לקצות האצבעות".
בתהיחסו לתהליך העבודה הוא אומר: "לפעמים אני חש שכל תפקידי הוא להסדיר שקט ורגוע בנייר לאחר שקימרתי אותו, עיצבתי אותו ושיניתי את כל פניו בתנועות קיפול אגרסיביות".
הדגם **קוביות** מהווה דוגמה לקבוצת עבודות מקופלות עד קצה הדף, המנצלות את פוטנציאל הנייר כמלאו "יסוחטות" אותו, למרות ההתפתלות וההתנגדות.
הדגם **הריון** נולד מתוך התנגדותו של הנייר וסירובו להתיישר. דגם

זה מתעקש להרים ראש, להתנפח ולהתמלא. גריבי מדמה את התנפחות הדגם לבטנה של אישה בחודש שביעי להריונה, החשה את עוברה בלטיפת יד. ביצירה **קוביות אדומות** רוב רובו של הנייר אינו מקופל. הדגם עצמו זקוק לחלק קטן מכלל פני השטח, וחזקו ניכר דווקא בשטחו החלק והבתול. נוסף על אלה, גריבי יצר דגמים המתחברים זה לזה ויוצרים מיצב קוהרנטי הנותאם לחלל הצגוה.

לאה שבט מקפלת בחומה, שמעצם טבעו הוא רטוב, רך וגמיש. רק לאחר שריפה בטמפרטורות גבוהות, החומר משמר עצמו והופך לצורה, לכלי. שבט מתחילה את עבודתה במשטחים שאותם היא מקפלת, מגלגלת וחותכת, עד להפיכתם לגופים נפחיים. עבודתה מתמקדת ברעיון המעברים כמטפורה. באובייקטים שהיא יוצרת ניכר המתח בין **אורה קראוס - אוצרת** התנועתיות של הצורה לבין הקשיחות של החומר השרוף. צבעים ופסים משמשים כדי להדגיש את הפיכת המשטח

הדו-ממדי לצורה תלת-ממדית. שבט מעידה על עצמה, כמי שעובדת בחומר מזה שלושה עשורים, כי היא עדיין מתפעלת מתהליך הפיכתו של הגוש האמורפי לצורה עמידה העוטפת חלל פנימי ומקבלת תכונות של חומרים אחרים, כגון מתכת, וזוכית נייה.

בטכניקת עיצובם של משטחי החומר שבט מתייחסת אליהם, למרות מגבלותיהם, כאל נייר. לדבריה, לתמים הקיפול נעשה לפני שהיא חושבת על הצורה הסופית; למעשה, הקיפול הוא המרכיב העיקרי, ואילו הצורה המתקבלת או הכלי הם בבחינת תוצר לוואי שלו. האובייקטים הנוצרים מיובשים בזהירות בעזרת ספוגים וצינוריות קרטון לתמיכה, ולאחר מכן נשרפים ומתקשים כאבן. עם זאת, המראה הסופי נותר גמיש, קליל ודמוי נייר.

בתצוגת יצירותיה של שבט, המתאפיינות ברוח מינימליסטית נקייה ומדויקת, נכללות קבוצות אחדות של עבודות. בקבוצה אחת החיבור בין שני חלקים נפרדים יוצר רושם של קיפול נייר. מוצגים אלו נראים כטיסנים שבהם משחקים ילדים ומבוגרים. קבוצה אחרת כוללת עבודות בעלות רצועות מסתלסלות, ועליהן מופיעים פסים והטבעות המתווים פיסול מופשט. במגוון יצירות אלו שבט מעבדת את החומר עד לקצה גבול יכולתו. התוצאה מייצגת את תופעת "רמיית העין" ("Trompe l'oeil") - יצירה של אשליה חזותית וטשטוש גבולות בין מציאות ודמיון.

המקפלת השלישית, **טל פרנק**, מתווה דימויים פואטיים באמצעות שימוש בחומרים בלתי צפויים היוצרים תעתוע חומרי. היא מתמחה ביצירת יציקות, שהופכות תחת ידיה לבעלות מראה של מגוון חומרים כגון קרטון, מתכת ופלסטיק. עבודותיה עוסקות בחיקוי של חומר, ורבות מהן נראות כאילו הן עשויות נייר - חומר מתכלה מעצם צבעו. פרנק יוצקת פולימר על גבי הדימוי המקופל שיצרה, ולאחר מכן משחררת את דגם הנייר. היציקה, הקליפה הקשיחה, נצבעת ומעובדת ומשמשת כעבודה הסופית. החומר החזק והנוקשה נראה כפיסת דף קלילה ואותנטית. כך, במהלך של תעתוע, האובייקט המפוסל נראה כחיקוי מציאות - מהלך המדגים שוב את אפקט "רמיית העין" שצוין בהתייחס לעבודתה של שבט. בשני המקרים מתעורר החיף לגעת כדי לדעת. שתי האמניות מתעניינות בתנועה

ובהקפאתה: שבט יוצרת את הצורה הרצויה באמצעות קיפוליה, מייבשת את החומר ושורפת אותו תוך הקפאת התנועה; לעומת זאת, פרנק עוצרת את התנועה של פסליה באמצעות יציקת חומר קשיח, בהתבסס על חשיבה צילומית המבקשת להקפיא שבריר של רגע.

באחת מעבודותיה יצרה פרנק דימוי מופשט באמצעות קיפול של נייר מחברת שנמנך וכמו הושלך לפח. הנייר המעוך כוסה בפולימר שהתקשה ולאחר מכן הוסר ונצבע, עד להפיכתו, בסופו של דבר, לגוש מופשט וחידתי. בעבודה אחרת נראה ברברו מקופל המונח על גבי משטח שחור ובוהק, בבואת הברבור משתקפת במשטח, הנראה כתגם שמן מבריק. בעבודה נוספת שיצרה האמנית נראית סירה מקופלת ממוקמת על גבי מדף, שחלקו התחתון נראה כמו "החתך הנוצרי" או כאבר מין נשי. בתוך החתך יצקה פרנק פולימר כחול, הנראה כקטע של ים.

לכל האובייקטים של פרנק יש מנגנון זהה: הם נעים בין המקור לבין חיקויו, בין היסוד האניגמטי לבין הדבר הגלוי והפתור. האופן שבו היא עוסקת בעיבוד של חומרים ובדימוי של קפלים נקשר למגמה אמנותית הולכת ומתרחבת באמנות העכשווית. בהקשר זה ניתן לציין, למשל, את השימוש בדימוי של קיפול נייר בעבודתו של האמן גיל מרקו שני (Blood Tearing Camel Head, 2003), או את עבודת הנייר המקופל של האמן האמריקני מאת'יו מונהן (Untitled, 2003). כדוגמה נוספת, ניתן לציין את עבודתו של אוריאל מירון (רק בשמחות, 2006), שבה נראים כיסאות כתר פלסטיק לבנים, חלקם חתוכים, המוערמים זה על גב זה בעודם יוצרים מעין הרמוניקה מפותלת ומקופלת. הכיסא הבנאלי שניה את צורתו בזכות דמיונו וידו המיומנת של האמן. עבודותיהם של אמנים אלו מראות כי אין גבול לדמיון וכי ניתן ליצור עבודות מורכבות ומעניינות באמצעות פירוק, הרכיבה וקיפול של חומרים ואובייקטים ממקור פשוט - מהכלים היוצרים הקשרים חדשים ובלתי צפויים.

פול ג'קסון

המושג "קיפול" נקשר על פי רוב לקיפולו של חומר דו-ממדי, ותכופות הוא נזכר בהקשרה של אמנות קיפולי הנייר - אמנות האוריגאמי. ואולם, קיפול איננו רק טכניקה הקשורה לנייר אלא תופעה המצויה בטבע שביבנו. ההגדרה הנפוצה והמוכרת של קיפול היא הפיכתו של חומר שטוח לצורה תלת-ממדית, כאשר קווי הקיפול גלויים לעין, ואולם, הקיפול אינו חייב להיות קו נראה; הוא יכול להיות גם קימוט שאינו מותיר כל סימן על היריעה. כך, למשל, ניתן לקפל יריעת בד ולעקמה ללא כל סימן שייותר בה. על אותו משקל, גם הקמט או העיוות, ולו הקלים ביותר, על גבי יריעה נחשבים אף הם לקפלים.

הקיפול מופיע בשכיחות הגדולה ביותר בשימוש בניירות: דפי עיתון, ספרים, עלונים, ממחטות נייר, שטרות בארנק, מעטפות, קופסאות קרטון, גלילי נייר טואלט, ועוד ועוד. עם זאת, ניתן למצוא דוגמאות רבות של קיפול גם בהתייחס להקשרים ולחומרים אחרים: בגדים, שקיות ניילון לכריכים, קערות חימה, ואף יריעות עץ דקות המקופלות, כמקשה אחת, באמצעות קיטור לכיסאות ולמשענותיהם. מתוך דוגמאות אלו ורבות אחרות ניתן לראות כי הקיפול הוא בגדר מרכיב חיוני בעולם העצמים ואכן, לא ניתן לדמיון עולם כזה בלעדיו. הוא אינו בהכרח המצאה של האדם - הטבע משתמש בו החל מראשית הזמן. התבוננו בקפלי העור בכף היד או בעפעפי העיניים; התבוננו במבנה של כנף הציפור, בעלי הכותרת הנפתחים, בקפלים בשכבות אבן, ואף בקפלים של מולקולות חלבונים. תופעת הקיפול היא בגדר טכניקה טבעית לצמיחה בטבע, בכל סדרי הגודל.

אנו פחות רגילים לחשוב על קיפול כטכניקת ייצור תעשייתי או כתופעה טבעית במישורים חד-ממדיים או תלת-ממדים. בממד אחד, קו מתקפל או מתעקם והופך לדו-ממדי. בעולם התעשייתי הדבר מופיע, למשל, במהדקי נייר, בשרוכי נעל, בכבלים חשמליים, בקשרים בתוך סריגים, בחוליות של שרשראות ועוד. בעולם הטבע קפלים חד-ממדיים מופיעים, למשל, בכיפופי הברכיים או המרפקים, המאפשרים תנועה והליכה, במבנה הגוף של הנחש, בשורשי עצים, ועוד. בתלת-ממד, תופעת הקיפול קשה יותר להבנה, משום שכל רכיב נע לכיוון אחר בו-זמן. בעולם התעשייתי הדבר יכול להופיע, למשל, בלישה של בצק או בערבל של בטון, ואילו בטבע - בעשן היוצא מארובה, בגלי הים ואף בתנועתן של גלקסיות.

הקיפול כתופעה טבעית וטכניקת יצירה

הקיפול מצוי אפוא בכל מקום.

הוא מופיע בכל ממה, הן בטבע

ההן בעולם התעשייתי; הוא ניצב במסלול ראשי שבו כמעט כל דבר נוצר, מתפתח וגדל. הקיפול הוא תופעה וטכניקה בעלת שימושים ומופעים כיד הדמיון. מידת השימושיות רבה שלו הופכת אותו לטכניקת עיצוב שלא תסולא בפז. עם זאת, בשל הנטייה לקשר את הקיפול עם אמנות האוריגאמי המסורתית, נעשה בו שימוש פחות באמנות המודרנית. ואולם, נראה כי בשנים האחרונות כמו נגלית מחדש טכניקת הקיפול, על האפשרויות הבלתי מוגבלות של השימוש בה. בבאהואוס, בית הספר פורץ הדרך שפעל בגרמניה בין שתי מלחמות העולם, העיסוק בקיפול הנייר היווה דרך להבנה של

חומר וטכניקה גם יחד. מתמונות ארכיון ניתן לראות עבודות סטודנטים המתאפיינות במורכבות טכנית מפתיעה. ג'וזף אלברס עצמו, מבכירי הבאהואוס, יצר שורה ארוכה של תרפסים וטקסטילים שבה נראים מישורים המתקפלים במרחב ועשויים מסגרות תיל. ייתכן כי הוא היה האמן המודרני הגדול היחיד שהתרכז בקיפול כנושא קונספטואלי ולא כטכניקת יצירה.

כיוון שהאמנות משקפת נושאים מרכזיים בחייו, הקיפול אמור להופיע גם בה. ואכן, לאחרונה ניתן להיווכח בעניינם ההולך וגובר של אמנים בתופעת הקיפול - מגמה הניכרת בגלריות ובמחויאונים התומכים באותם אמנים ומציגים את עבודותיהם לראווה. אנו למדים כי כאשר אנשים חושבים על קיפול, אין הם חושבים רק על "איך" אלא גם על "מדוע". ההתעניינות הגוברת בנושא הקיפול מרמזת על פוטנציאל הפיכתו של מוטיב זה לבעל חשיבות באמנות העכשווית.

קיפול נייר, יצירה של אוריאל מירון, תוצרת מירון גולן, 2006

הקיפול כיום אינו נחלתם של "מקפלי נייר" או של אלו העושים בו שימוש כטכניקה ליצירת דגמים. הוא הופך לשפת עיצוב, לטכניקה עיצובית בשינוי החלל, לכלי בידי מדענים, ביולוגים מתמטיקאים ואנשי חינוך. כיום מעצבי-על מדברים "בשפת הקיפולים", יוצרים ומשנים את צורת המשטח באמצעי זה. סטודנטים לעיצוב אופנה, תכשיטנות וטקסטיל לומדים לחשוב בשפה זו. כך משתנה עולם העיצוב.

על פי רוב, הקיפול נקשר לנייר. ואולם, כפי שניתן להיווכח מן העבודות המוצגות בתערוכה זו, כל חומר מתקפל ומשנה את משטחו. השימוש בקיפול אינו מצריך כלים מיוחדים, ולכן גם נגיש יותר לכל אמן או מעצב. בתהליך ההכנה של היצירה, האמן או היוצר יקפלו תחילה את יצירתם בנייר ויוכלו לבדוק את הפוטנציאל של עבודתם, ורק לאחר מכן יבצעו זאת בחומר שבחרו. מהלך זה מסייע ליוצר לחסוך בחומר ולבדוק בגמישות מרבית את כל האפשרויות הגלומות ביצירתו. "חשיבה בקיפולים" מסייעת ליוצר לשנות את המשטח וליצור ממד חדש.

דומה כי שינוי התפיסה והחשיבה בתחום זה רק מצוי בראשיתו. בעולם הדיגיטלי של ימינו צפוי היה שהשימוש בקיפול בחומר ילך ויעלם. ואולם, במקום זאת השימוש בו רק הולך ומתרחב. חקר הקיפול פורש בפנינו עולם שכביכול היה מצוי טביבנו כל העת אך לא הבחנו בו. הוא הולך ומתגלה ומתפתח.

כאשר נשאלת השאלה "איך מקפלים?", כל המשקל ניתן לתוצר הסופי. שאלה זו הופכת את יצירת הדגם לדבר מרכזי. לעומת זאת, האמן פול ג'קסון נוהג לשאול: "מדוע מקפלים?" - שאלה המתייחסת לעצם המעשה האמנותי, לתהליך היצירה ולהבנה של האמן, כאשר השימוש בקיפול אינו שונה מיצירה אמנותית בכל חומר אחר. שתי שאלות אלו מפרידות בין המגבלות ובין האפשרויות האינסופיות של השימוש בקיפול - כפי שכתב כריס אנדרסון, אוצר, כנס 2010, המפגיש מומחי טכנולוגיה ועיצוב: "אתה מוצא את עצמך משוכנע שתעלומת הקיפול עשויה להיות אחד מסודות היקום הכמוסים ביותר".

^[1] בשעה: לאה שבט, "ירוק רעל", חימה, 2011